

Баніт О.В.

молодший науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

ПРОФЕСІОГРАФІЧНЕ ТА ПСИХОДІАГНОСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ

Постановка проблеми та актуальність. Проблема вдосконалення майстерності викладача графічного дизайну, підвищення якості його діяльності набуває особливої актуальності у зв'язку з постійно зростаючими вимогами суспільства до професійних і особистісних якостей викладачів вищої школи. Важливою умовою для її вирішення є професіографічне та психодіагностичне забезпечення, що встановлює основні функції педагогічної діяльності, вимоги до знань, навичок, умінь і особистісних якостей викладача, необхідних для здійснення цих функцій з урахуванням специфіки навчальної дисципліни.

Аналіз останніх досліджень. Першими спробами створення професіограм можна вважати переліки вимог до особистості педагога, його здібностей, майстерності та психолого-фізичних якостей [3].

Сукупність цих професійно обумовлених вимог визначається як професійна готовність до педагогічної діяльності. У її складі дослідники виділяли, з одного боку, психологічну, психофізіологічну і фізичну готовність, а з іншого – науково-теоретичну і практичну компетентність як основу професіоналізму. Зміст професійної готовності як відображення мети педагогічної освіти пізніше акумулювався в професіограмі, що відображає інваріантні, ідеалізовані параметри особистості та її професійної діяльності.

У сучасній теорії та практиці управління персоналом професіограма розцінюється як документ, який поряд з тарифно-кваліфікаційними довідниками сприяє кращому підбору працівників особливо важливих

професій [4, с. 249]. Відмінність між поглядами авторів навчальних посібників та монографій полягає в тому, як краще описати роботу і які вимоги до працівника слід включати в професіограму. Так, А. Кібанов рекомендує виділяти в професіограмі шість розділів: професія, процес праці, санітарно-гігієнічні умови праці, психофізіологічні вимоги професії до працівника, професійні знання та навички, вимоги до підготовки і підвищення кваліфікації кадрів. [7, с. 285] Дещо іншу структуру побудови професіограм пропонує С. Сотникова: загальні положення, підготовка кадрів, типові виробничі показники роботи, санітарно-гігієнічні умови праці, медичні протипоказання, кваліфікаційний профіль [6, с. 367]. У збірнику, виданому в 1996 році на замовлення Державного центру зайнятості, професіограми основних професій включають розділи: соціально-економічна, виробнича, санітарно-гігієнічна характеристики професії, вимоги професії до індивідуально-психологічних особливостей спеціаліста та підготовка кадрів [5]

Два основних компоненти виділяє в професіограмі К. Абульханова-Славська: "трудограму" (характеристика об'єктивних сторін даної професії) і психограму (вимоги, які дана професія пред'являє до особистості фахівця) [1, с. 98]. Специфікою психограми є установка на виявлення в першу чергу тих професійно важливих якостей, які піддаються значному розвитку в процесі оволодіння професійною майстерністю. Термін «психограма» був введений на початку ХХ ст. німецьким психологом В. Штерном, який розробив методику складання узагальненого психологічного портрету конкретної особистості [2, с. 14.].

Не рідко у фахівців виникає питання, чим професіограма в такому випадку відрізняється від посадової інструкції. Відповідь знаходимо у С. Сотникової: "професіограма відрізняється від посадової інструкції насамперед двома обставинами: 1) професіограма не декларативна, в ній немає розділу про права і відповідальність працівника; 2) у професіограмі описуються умови праці на робочому місці і в набагато більшому обсязі

викладаються психологічні вимоги до працівника" [6, с. 21].

Аналіз існуючих на сьогодні професіограм показує, що є різні варіанти професіограм вчителя, вихователя, класного керівника, викладача, педагога, дизайнера, художника, але професіограми викладача графічного дизайну немає.

Тому **ціль і завдання статті** – на основі проаналізованих існуючих професіограм педагогів, художників-графіків та дизайнерів обґрунтувати створення професіограми викладача графічного дизайну. Створення її обумовлено двома обставинами: 1) педагогічна професія включає в себе широкий клас спеціальностей, які істотно розрізняються як за об'єктом впливу, так і засобами навчання, які в свою чергу залежать від специфіки навчальної дисциплін; 2) праця викладача графічного дизайну інтегрує педагогічну, дизайнерську, художню і технічну (комп'ютерну) діяльність.

Виклад основного матеріалу. Професіографія, тобто підхід до вивчення трудової діяльності, який полягає в описі об'єктивних і суб'єктивних чинників цієї професії, включає в себе процес вивчення, психологічну характеристику та проектування професії. Професіограму можна назвати узагальненою еталонною моделлю успішного фахівця в даній області.

Узагальнюючи вимоги до особистості викладача графічного дизайну, що пред'являються умовами розвитку суспільства на сучасному етапі, та враховуючи інтегрованість різних видів діяльності викладачів графічного дизайну, можна виділити наступні основні компоненти його професіограми: опис призначення професії, її ролі в суспільстві; поширеність професії; опис предмета праці в даній професії; перелік необхідних професійних знань; опис діяльності, дій, прийомів, умінь, способів роботи, технологій і технік, застосовуваних для успішного досягнення результату; опис засобів праці, тобто сторін навколишньої дійсності, які людина використовує для впливу на предмет своєї праці; опис умов праці; організацію і кооперацію праці, що включає опис форм спільної і групової діяльності, що переважають в даній

професії; характеристику продукту праці (або його результату); перелік можливих рівнів професіоналізму та кваліфікаційних розрядів у даній професії, категорій та їх оплати; характеристику позитивного впливу даної професії на людину, що включає передусім опис можливостей особистісного зростання фахівця в даній професії; характеристику негативних сторін професії, як психологічних (професійна деформація особистості, можливі моральні втрати, стресові ситуації), так і фізичні (пов'язані з умовами роботи); шляхи професійного навчання та перенавчання, шляхи набуття психологічних якостей, необхідних для даної професії, шляхи підвищення кваліфікації та перекваліфікації, переорієнтації в рамках даної професії.

Таким чином, вже з даного опису можна зробити висновок, що професіографія є комплексним і досить трудомістким методом дослідження. Тому частіше використовується один з більш спеціалізованих видів професіограми, що представляє собою не повний опис професії, а опис окремих її сторін, які називаються професіокартами. [5]. У таблиці 1 подано мобільний варіант розробленої автором професіокарти викладача графічного дизайну, який працює в вищому навчальному закладі мистецького профілю.

Таблиця 1

Професіокарта викладача графічного дизайну

I. Соціально-економічна характеристика праці викладача графічного дизайну	
Галузь	Освіта, наука
Географія	Переважно в містах, промислових центрах
Тип підприємства чи організації	Вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації, науково-дослідні інститути, дизайнерські центри
Форма організації праці	індивідуальна
II. Виробнича характеристика	
Місце роботи	Як у приміщенні, так і на відкритому повітрі
Знаряддя праці	Функціональні засоби викладача, аудиторні можливості, комп'ютер, медіа засоби, олівець, папір, фарба, мольберт, проєкційна та звукова апаратура
Предмет праці	Студенти, учні, слухачі курсів
Мета	Підготовка спеціалістів до проєктної діяльності по створенню системи візуальної інформації
Основні робочі операції	Пояснення теоретичного матеріалу, ознайомлення з прийомами його засвоєння, з прийомами самостійної роботи з поповнення знань, перевірка отриманих знань, створення зразків наочного матеріалу по ескізному проєктуванню візуальної інформації, організація практики, курсових та

	дипломних робіт
Професійні знання та вміння	<p>Необхідні знання: психолого-педагогічні, мистецько-дизайнерські (основи рисунка, живопису, кольорознавства, композиції, художнього конструювання, перспективи), комп'ютерні програми (растрова, векторна графіка, об'ємне моделювання, верстка, WEB-дизайн).</p> <p>Необхідні вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>комунікативно-організаторські</i>: встановлювати педагогічно доцільні взаємовідносини зі студентами, групами, колективами; створювати сприятливий мікроклімат в колективі, регулювати внутрішньокolleктивні взаємовідносини студентів; орієнтуватися в умовах, що змінилися; перебудовувати свою поведінку; вмінти підтримувати бесіду. - <i>методичні</i>: планувати, відбирати, синтезувати і конструювати навчальний матеріал, стимулювати і організувати різні форми засвоєння та перевірки, аналізувати педагогічні ситуації, оцінювати дії студентів і свою роботу, розробляти дидактичний матеріал, мобілізувати студентів до пізнавальної діяльності. - <i>дослідницькі</i>: виявляти проблему, визначати об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; підбирати і застосовувати методи та методики вивчення особистості та колективу; мати уявлення про інноваційні технології в графічному дизайні; організувати експеримент; узагальнювати, описувати, літературно оформляти результати досліджень.
III. Санітарно-гігієнічна характеристика	
Рівень важкості та напруженості праці	Напружена розумова діяльність Високе інтелектуальне навантаження
Режим праці	Ненормований робочий день, необмежений час для виховної роботи
Завантаженість аналізаторів та органів	Зоровий, слуховий, руховий; тактильний, голосові зв'язки
Неблагоприємні фактори	Підвищене навантаження на психічну сферу, нервово-психічне напруження
Медичні протипоказання	Туберкульоз, інфекційні та шкірні хвороби, дефекти мови, захворювання зору, гортані, легень, опорно-рухового апарату, центральної нервової системи з порушенням інтелекту, порушення психіки
IV. Вимоги до індивідуально-психологічних якостей викладача	
Нейродинаміка	Сильна, врівноважена нервова система, висока лабільність, підвищені вимоги до врівноваженості, рухливості та швидкості психічних процесів
Психомоторика	Досконала мовна моторика, координація рухів, висока зорова координація, швидкість реакції
Сенсорно-перцептивна сфера	Досконале кольоро-, просторо-, звуко- та формосприймання, орієнтація в просторі, об'єм зорового сприймання
Пам'ять	Досконала довготривала словесно-логічна. наочно-образна, рухова і оперативна пам'ять
Увага	Концентрація, переключення і розподіл уваги

Мислення	Розвинуте наочно-образне, абстрактно-логічне, творче, мислення, гнучкість мислення, уява, креативність
Інтелект	Розвинутий вербальний і невербальний
Емоційно-вольова сфера	Висока емоційна стійкість, емпатії, досконала вольова регуляція
Риси характеру	Любов до людей, висока культурна і моральність, рефлексія, прагнення до постійного поповнення знань та підвищення професійного рівня, уважність, спостережливість, акуратність, розвинений естетичний смак, почуття міри, гармонії, вміння зосереджуватись, творче ставлення до справи, потреба в самопізнанні, самостійність, самоконтроль, працьовитість, старанність, самокритичність, дисциплінованість, культура поведінки і спілкування
V. Підготовка кадрів	
Навчальні заклади	Вищі навчальні заклади: педагогічні, мистецькі, дизайнерські, технічні
Кваліфікаційний рівень	Магістр
Термін навчання	7 років
Необхідні знання предметів	Українська мова, історія, педагогіка, психологія, креслення, рисунок, живопис, кольорознавство, композиція, комп'ютерна графіка
Перспективи росту	Звання: старший викладач, доцент Посади: викладач, завідувачий кафедрою
Стимули	Грамоти, нагороди, організація персональних виставок

Висновки і перспективи подальших досліджень. В даній професіограмі відмічені лише найважливіші показники, які становлять основу професійної майстерності. Це дасть викладачам можливість проаналізувати власні якості з метою їх розвитку та вдосконалення і досягнення максимальної ефективності власної праці

Почерпнута з професіографічного аналізу інформація може бути використана в самих різноманітних цілях, що буде перспективою подальших досліджень у цьому напрямку.

Література

1. Абульханова-Славская К.Я. Деятельность и психология личности ./. К.Я. Абульханова-Славская. – М., 1980. – 192 с.
2. Джуэлл Л. Индустриально-организационная психология. Учебник для вузов / Л. Джуэлл. – М.:СПб., 2001. – 211 с.

3. Лавріненко О.А. Педагогічна майстерність в історико-педагогічному вимірі: термін, практика, поступ: [Монографія] / Олександр Лавріненко. – К.: Богданова А.М., 2009. – 328 с.
4. Маслов Е.В. Управление персоналом предприятия: Учебное пособие / Под ред. П.В. Шеметова. – М.: ИНФРА-М, 1998, 379 с.;
5. Профессиограммы и профессиокарты основных профессий: Метод. пособие / Под ред. В.В. Ерасова. – Белая Церковь: «RIA-BOOK», 1995. – Кн.2. – 223[1] с.
6. Сотникова С.И. Управление карьерой: Учебное пособие / С.И. Сотникова – М.: ИНФРА-М, 2001. – 468с.
7. Управление персоналом организации: Учебник / Под ред. А.Я. Кибанова. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 290 с.